

Ks. Andrzej Żądło

Lex orandi – lex credendi
w modlitwach nad darami Adwentu
w Mszaie Pawła VI

Studium hermeneutyczno-liturgiczne

Katowice 2013

Wstęp

Kilka lat temu wydana została drukiem monografia poświęcona pewnej partii tekstów eucharystycznych, jakie w Mszałe rzymskim Pawła VI przewidziane są na Adwent¹. Monografia ta dedykowana jest kolektom tego okresu, z treści których starano się wydobyć na światło dzienne wątek eklezjologiczny, a to dlatego, że kształtuje on – na dobrą sprawę – zasadniczy nurt tematyczny, jaki się przewija przez całe repertorium eucharystyczne tego czasu roku liturgicznego i „koncentruje w sobie wątki bardziej szczegółowe, mogące stanowić podstawę do ewentualnych dalszych badań. Zresztą oprócz kolekt pozostają jeszcze do opracowania modlitwy nad darami i modlitwy po Komunii z tego samego okresu liturgicznego”².

Uświadamiając sobie, że wniosek postawiony na zakończenie tamtego opracowania nie pozostał bez echa, autor niniejszej monografii, zatytułowanej „*Lex orandi – lex credendi*” w modlitwach nad darami Adwentu w Mszałe Pawła VI. *Studium hermeneutyczno-liturgiczne*, poddaje powziętemu tym razem studium modlitwy zamykające obrzędy przygotowania darów Mszy św. Chodzi więc o ten rodzaj modlitw prezydenjalnych Adwentu, który w mszałe występuje pod nazwą *oratio super oblata*³. Z racji przynależenia do gatunku modlitw prezydenjalnych *super oblata* – podobnie jak pozostałe rodzaje tego gatunku⁴ – wypowiedziana jest głośno przez kapłana w postawie stojącej (z rękami rozłożonymi w geście oranta),

---

¹ A. Żądło, *Eklezjologiczny wymiar kolekt Adwentu w Mszałe rzymskim Pawła VI. Studium lingwistyczno-teologiczne*, Kraków 2002, ss. 315.

² Tamże, s. 267.

³ Wzmiankowanym wyżej modlitwom po Komunii Adwentu poświęcone zostało węższe opracowanie, opublikowane w 2002 roku w formie artykułu naukowego. Zob. C. Calvano, A. Żądło, *Analisi linguistica e retorica di testi eucologici del Missale Romanum. Applicazione del modello stratigrafico*, „Rivista Liturgica” 89,4–5 (2002), s. 593–612.

⁴ Modlitwy prezydenjalne (*orationes praesidentiales*) to takie modlitwy, które podczas sprawowania liturgii przysługują kapłanowi. „Pierwsze miejsce [wśród nich] zajmuje modlitwa eucharystyczna, będąca szczytem całej celebracji. Przysługują mu także oracje, to jest kolekta, modlitwa nad darami i modlitwa po Komunii. Kapłan, który reprezentując osobę Chrystusa, przewodniczy zgromadzeniu, zanosi te modlitwy do Boga w imieniu całego ludu świętego i wszystkich obecnych (por. KL 33). Słusznie więc nazywają się one »modlitwami przewodniczącego«” (OWMR 30).

niemniej, z uwagi na fakt, że jej podmiotem – jak całej zresztą celebracji liturgicznej – jest zgromadzenie, uczestniczą w niej wszyscy wierni dzięki zachowaniu podczas jej wykonywania jednolitej postawy stojącej, która intensyfikuje wiarę, oraz wspólnemu wypowiedzeniu aklamacji „Amen”, za pomocą której uznają oni modlitwę za swoją (zob. OWMR 77)⁵. Jedynym wyróżnikiem modlitwy nad darami jest to, że – odmiennie od pozostałych modlitw eucharystii mniejszej – nie poprzedza jej zachęta „Módlmy się” i konsekwentnie następująca po niej cisza⁶, lecz typowe dla niej wezwanie kapłana skierowane do wiernych, „aby się modlili razem z nim” (OWMR 77). To wezwanie (*Orate, fratres...*) spotyka się z dialogową formą odpowiedzi, w której wierni wyrażają modlitewne życzenie-pragnienie, aby Pan przyjął upamiętnianą-urzeczywistnianą podczas Eucharystii ofiarę, złożoną skutecznie po wszystkie czasy przez Jezusa na krzyżu (*Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis...*).

„Niełatwa do zdefiniowania jest liturgiczna funkcja modlitwy nad darami” – pisze w przywołanym powyżej opracowaniu Matias Augé⁷. Wydaje się natomiast, że o wiele łatwiejsza jest do spenetrowania jej treść. Spodziewamy się wręcz, że może być ona obfita i merytorycznie pogłębiona. Przedmiotem studium czynimy bowiem teksty modlitw nad darami, które do Mszału Pawła VI trafiły pod wpływem i w klimacie reformy liturgicznej, jaka w ciągu niemal pięćdziesięciu lat wprowadzana jest wciąż w życie Kościoła z impulsu Soboru Watykańskiego II. Jednym z głównych pragnień tegoż soboru było zainspirowanie Kościoła, by szerzej niż do tej pory otworzył przed wiernymi skarbiec przekazywanych treści, które zawarte są przede wszystkim w tekstach spisanych. Oczywiście chodziło przede wszystkim o to, by „szerzej otworzyć skarbiec biblijny” (KL 51). Niemniej wiemy, że znacznie obficiej został w Mszale Pawła VI otwarty także skarbiec eucharystyczny. By się o tym przekonać, wystarczy uświadomić sobie, że w Mszale Piusa V przewidzianych było na okres Adwentu dziewięć tekstów omawianej modlitwy (wtedy zwanej *secreta*)⁸,

⁵ Por. hasło „Modlitwy przewodniczącego liturgii”, w: *Leksykon liturgii*, oprac. B. Nadolski, Poznań 2006, s. 961.

⁶ Por. M. Augé, *Tekst eucharystyczny*, w: *Liturgia w podstawowych formach wyrazu* („Kościół w trzecim tysiącleciu” 9), red. A. Żądło, Katowice 2011, s. 145.

⁷ Tamże, s. 143.

⁸ Por. J. Janicki, *Modlitwy nad darami Adwentu, Narodzenia oraz Objawienia Pańskiego w Mszale Pawła VI*, „Collectanea Theologica” 50,3 (1980), s. 93. Wspomnianych dziewięć modlitw rozdysponowanych było w Mszale Piusa V następująco: cztery na niedziele Adwentu, cztery na okres *Quatuor Temporum Adventus* (*Feria quarta*: 1, *Feria sexta*: 1, *Sabbato*: 2 – forma *Missae longior* i forma *Missae brevior*) oraz jedna na Wigilię

w obecnym natomiast mamy ich dwanaście, przy czym dziesięć pochodzi bezpośrednio ze starożytnych sakramentarzy, dwie natomiast dotarły do nas za pośrednictwem poprzedniego mszału.

Ów powrót do starożytnych źródeł liturgicznych poczyniony został z myślą o dobraniu do sprawowanej przez Kościół liturgii tekstów jak najlepszych – przede wszystkim pod względem ich głębi treściowej, ale też adekwatności wyrażen i sformułowań do poziomu wiedzy historyczno-biblijno-teologicznej współczesnych czasów, jak też do świadomości religijnej chrześcijan XX i XXI wieku. Ten fakt rzuca światło na cel przyświecający prowadzonym przez nas badaniom. Chodzi w nich mianowicie w głównym zarysie o dostrzeżenie i wyeksponowanie styku wiary (*lex credendi*) z liturgią w Adwencie (*lex orandi*). Główny akcent nie zostanie jednak położony na wektorze dośrodkowym takiego styku, lecz raczej na jego wektorze odśrodkowym. Oznacza to, że nasza uwaga nie będzie skupiać się na pytaniu o poziom wiary reprezentowanej przez uczestników Eucharystii w Adwencie (domagałoby się to specjalnych badań socjologicznych, choć uogólniając, można na podstawie doświadczenia stwierdzić, że ten poziom jest zróżnicowany), lecz na odkrywaniu i wydobywaniu na światło dzienne tych treści, które wchodzą w zakres depozytu wiary Kościoła, znajdują swe odbicie w treści modlitw studiowanych i tworzą pokarm duchowy dla uczestników liturgii. Generalnie rzecz biorąc, zamierzony cel zakłada również wektor dośrodkowy wspomnianego styku (jednak nie w znaczeniu wniosków płynących z analizy konkretnych przypadków wiernych), albowiem podstawowym założeniem Kościoła jest to, że w liturgii uczestniczą tylko wierzący w Chrystusa i dzielący się w pełni każdą z prawd głoszonych przez Kościół, jak też pozostający z nim w pełnej komunii. Sprawowana w konkretnym Kościele lokalnym liturgia staje się więc w tym znaczeniu „środowiskiem” nieustannej konfrontacji wiary wyznawanej w sumieniu i poświadczanej konkretnymi czynami codziennego życia z tą wiarą, która jest jak w źródle obecna w liturgii, odżywa w niej i odradza się w spotkaniu z Panem, w kontekście wspólnoty braci wierzących w Niego, w przeżyciu Jego zbawczego misterium.

Wyznaczony cel domaga się zawsze określonych dróg i sposobów docierania do niego. Zasadnicze pole, po którym poruszamy się w trakcie prowadzonego studium, wyznaczone jest przez zasygnalizowane przed chwilą dwa komponenty interesującego nas adagium, a mianowicie przez *lex orandi* i *lex credendi*. Złączone w jedną maksymę *lex orandi* – *lex*

credendi, wskazującą na związek liturgii z prawdami wiary Kościoła (dogmatami), a także z teologią, stają się metodologiczną regułą, synchronizującą ewolucję świadomości wiary z modlitwą Kościoła i – szerzej – ze sprawowaną przez niego liturgią⁹. By więc dojść do zasadniczego zrębu obszaru badawczego (w drugim i trzecim rozdziale książki), wydawało się sprawą słuszną poświęcić pierwszy rozdział monografii genezie i wymowie adagium *lex orandi – lex credendi*. Niezależnie bowiem od faktu, iż w okresie posoborowym, a nawet w ostatnich latach okresu dzielącego nas od Soboru Watykańskiego II, ukazały się na temat owego adagium fachowe artykuły¹⁰, zagadnienie, którego adagium dotyczy, jest na tyle ważne dla wnikięcia w istotę relacji i wzajemnych zależności pomiędzy wiarą, modlitwą (liturgią), teologią i życiem, że warto mu poświęcać wciąż na nowo czas i refleksję, tym bardziej że każdy, kto tej kwestii dedykuje swoją uwagę, czyni to w określonym kontekście badawczym i z nastawieniem na wydobywanie na światło dzienne tego, co jest według niego wciąż jeszcze do odkrycia. Kontekst badawczy stanowi w naszym przypadku część

⁹ Por. K. Klauza, *Teologiczna hermeneutyka ikony*, Lublin 2000, s. 143, 144

¹⁰ Tytułem przykładu warto wskazać na takie opracowania, jak: A. Stenzel, *Liturgia als theologischer Ort*, w: *Mysterium salutis*, t. 1: *Grundriss heilgeschichtlicher Dogmatik*, red. J. Feiner, M. Löhrer, Einsiedeln–Zürich–Köln 1965, s. 606–621; P. De Clerck, „*Lex orandi, lex credendi*”. *Sens originel et avatars historiques d’un adage équivoque*, „*Questions Liturgiques*” 59,4 (1978), s. 193–212; A.M. Triacca, *Le sens théologique de la liturgie et/ou le sens liturgique de la théologie. Esquisse initiale pour une synthèse*, w: *La liturgie: son sens – son esprit – sa méthode. Liturgie et théologie. Conférences Saint-Serge, XXVIII Semaine d’études liturgiques, Paris 30 juin – 3 juillet 1981*, red. A.M. Triacca, A. Pistoia („*Bibliotheca Ephemerides Liturgicae. Subsidia*” 27), Roma 1982, s. 321–337; tenże, „*Liturgia – locus theologicus*” o „*theologia – locus liturgicus*”? *Da un dilemma verso una sintesi*, w: *Paschale mysterium. Studi in memoria dell’abate prof. Salvatore Marsili (1919–1983)* („*Studia Anselmiana*” 91; „*Analecta Liturgica*” 10), red. G. Farnedi, Roma 1986, s. 193–233; K. Federer, *Lex orandi – lex credendi*, w: *LThK* 6 (1986), kol. 1001–1002; H.J. Vogt, *Lex orandi – lex credendi*, w: *Veritati et caritati. W służbie teologii i pojednania. Prace dedykowane Księdzu Biskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin i piętnastolecia święceń biskupich*, red. P. Jaskóła, Opole 1992, s. 180–192; S. Sosnowski, *Kościół wierzy tak, jak się modli (KKK 1124)*, „*Collectanea Theologica*” 67,4 (1997), s. 114–119; P. De Clerck, *Zrozumieć liturgię*, tłum. polskie S. Czerwik, Kielce 1997, s. 61–82; M. Link, *Znaczenie i historia sentencji lex orandi, lex credendi*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 10 (2001), s. 241–248; S. Sosnowski, *Tradycja – wierność liturgii, liturgia – życie tradycji*, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 19 (2010), s. 270–275; B. Ferdek, *Wzajemna relacja między „lex orandi – lex credendi”*, „*Studia Salvatoriana Polonica*” 6 (2012), s. 45–60; S. Czerwik, *Liturgia wyznaniem wiary i środowiskiem jej formacji według Vaticanum II i dokumentów posoborowych*, „*Kieleckie Studia Teologiczne*” 11 (2012), s. 41–62.

euchologii mniejszej Adwentu, utożsamiająca się z modlitwami nad darami, jakie w posoborowym Mszałe Pawła VI przewidziane są na ten okres roku liturgicznego. On też będzie determinował nasze spojrzenie na kwestię związku i wzajemnych zależności pomiędzy treścią kierowanych do Boga w trakcie adwentowej Eucharystii modlitw i wyznawaną przez jej uczestników, a także przeżywaną w codziennym życiu oraz poświadczaną w nim wiarą. Spojrzenie to utworzy grunt do tego, by w trzecim rozdziale książki zaproponować pewien konkretny rodzaj teologii liturgicznej, a więc teologii zbudowanej na fundamencie obranych za przedmiot badawczy tekstów euchologicznych. Aby owo spojrzenie było w miarę kompetentne i wyczerpujące, ważne wydaje się to, by dzięki treści pierwszego rozdziału – zapoznającego nas z genezą i wymową adagium, które ma swą konkretną historię oraz historycznie uzasadnione znaczenie – udoskonalić nasze podejście do analizowania – w drugim rozdziale – tekstów, jak też syntetycznego – w trzecim – zestawiania w tematy teologiczne kwestii, jakie z nich wynikają. Metoda historyczno-genetyczna¹¹, jaka przyświecać nam będzie w pierwszym rozdziale książki, umożliwi zapoznanie się ze stosownymi dokumentami – Prospera z Akwitanii oraz ówczesnych papieży, traktatami Ojców Kościoła, jak też doktrynalnymi wypowiedziami, które charakteryzują się tym, że posiadają konkretnych autorów i wypracowane zostały w określonym kontekście historyczno-religijnym. Wszystko to posłuży z pewnością za bodziec do gruntownego prześledzenia trajektorii procesu zacieśniania się więzi między wiarą, modlitwą Kościoła (liturgia) i teologią, zarówno w okresie przed- jak i posoborowym, w którym dojrzewa – choć nie zawsze równomiernie i w sposób wystarczający – świadomość o teologicznym wymiarze liturgii, ale też o nieodzownym ukierunkowaniu teologii na liturgię. Rozdział pierwszy zostanie zamknięty krótkim podsumowaniem, prezentującym wynikające z niego wnioski.

Drugi rozdział monografii poświęcony jest pierwszemu z członów wzmiankowanego powyżej, w pierwszym zaś rozdziale zaprezentowanego w aspekcie genetycznym i znaczeniowym adagium, to znaczy *lex orandi*. Oznacza to, że w drugim rozdziale chodzić będzie o dokładne zapoznanie

---

¹¹ Por. H.J. Sobeczko, *Z problematyki metodologicznej teologii liturgicznej*, w: *Metodologia teologii praktycznej*, red. W. Przyczyna, Kraków 2011, s. 64, 65. Szerzej na temat pożytecznych dla teologii liturgicznej metod zob. B. Kranemann, *Liturgiewissenschaft angesichts der „Zeitenwende“*. *Die Entwicklung der theologischen Disziplinen zwischen den beiden Vatikanischen Konzilien*, w: *Die katholisch-theologischen Disziplinen in Deutschland 1870–1962. Ihre Geschichte, ihr Zeitbezug*, red. H. Wolf, Paderborn 1999, s. 351–375.

się z całym bogactwem historyczno-literackim i lingwistycznym modlitw nad darami Adwentu¹². Kwestie historyczne nakazują najpierw przyjrzeć się dokładniej samym tekstom, aby rozeznaczyć ich pochodzenie: czy mianowicie zostały zaczerpnięte (w sposób wierny lub ze zmianami) ze starożytnych sakramentarzy, czy też skomponowane w okresie posoborowym. Odpowiedź na to wymaga sięgnięcia do źródeł i dokonania konfrontacji¹³. Należy się też zastanowić nad drogą powstawania modlitw nad darami stosowanymi dziś w Adwencie, nad ich stosunkiem do tekstów biblijnych i patrystycznych (do konkretnego tekstu albo jego fragmentu, albo też do inspirującej go myśli czy idei), jakimi się być może posłużono przy ich tworzeniu.

Ponieważ wszystkie teksty euchologiczne, a więc i modlitwy nad darami, należą do tekstów literackich¹⁴, zostaną one poddane analizie historyczno-krytycznej i lingwistycznej, nieodzownej przy pracy nad tekstami literackimi¹⁵. Analiza taka przeprowadzona będzie w porządku odzwierciedlającym poszczególne serie źródeł liturgicznych, z których modlitwy nad darami Adwentu zostały zaczerpnięte. Będzie to najpierw analiza modlitw serii weroneńskiej, następnie gelazjańskiej, dalej zaś gregoriańskiej „mieszanej”, ambrozjańskiej i serii mieszanej. Ten rozdział zamknie podsu-

---

¹² Poniższy opis drugiego rozdziału monografii, objaśniający zastosowane w niej metody interpretacji tekstów literackich – historyczno-krytyczną i lingwistyczną (z jej analizą syntaktyczną, semantyczną i pragmatyczną) przytaczany jest – wraz z przypisami – w sposób dość wierny za: A. Żądło, *Eklezjologiczny wymiar kolekt Adwentu...*, s. 9–14, z uwzględnieniem oczywiście koniecznych oraz stosownych adaptacji. Powodem tego jest fakt, że metody te, szczególnie zaś lingwistyczna, zostały w tamtym opracowaniu po raz pierwszy zastosowane do analizy tekstów liturgicznych, a w związku z tym szczegółowo wytłumaczone i krok po kroku zaprezentowane od strony sposobu korzystania z nich w praktyce.

¹³ Do odnalezienia źródeł liturgicznych modlitw nad darami Adwentu posłuży przede wszystkim: C. Johnson, A. Ward, *The sources of the Roman Missal (1975)*, cz. I: *Advent-Christmas*, „Notitiae” 22,7–8–9 (1986), s. 469–592.

¹⁴ Zob. H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów liturgicznych*, w: *Ratio et revelatio. Z refleksji filozoficzno-teologicznych. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Herbertowi z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. J. Cicho, Opole 1998, s. 231, 232.

¹⁵ W opublikowanych dotąd pracach liturgicznych, „w tym również autorów polskich, zaobserwować możemy różny zakres zastosowania współczesnych metod interpretacyjnych, a także spory brak klarownych i spójnych zasad interpretacji” (H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów...*, s. 232). Uświadomienie sobie odczuwanego na polu liturgicznym zapotrzebowania na współczesne metody interpretacji tekstów literackich stało się bodźcem do podjęcia próby przeszczepienia ich na grunt liturgiczny,

owanie, które przedstawi w sposób syntetyczny dostrzeżone i wydobyte podczas prac analitycznych aspekty historyczne, literackie i lingwistyczne modlitw nad darami.

Metoda historyczna koncentruje się na wskazaniu procesów i sytuacji, jakie towarzyszyły powstawaniu tekstu. Ten rodzaj analizy określane jest też mianem historyczno-krytycznej, ponieważ posługuje się ona zbiorem obiektywnych zasad i działań, za pomocą których można wyciągnąć poprawne wnioski z badanych tekstów i zrozumieć ich sens¹⁶. Metoda historyczno-krytyczna opiera się zatem na krytycznych spostrzeżeniach i usiłuje odtworzyć genezę i dzieje tekstu aż po jego ostateczną redakcję (dlatego też nosi miano metody diachronicznej). Określa ona historyczny okres kompozycji tekstu. Sięga się w niej do tekstów oryginalnych, którymi w liturgii rzymskiej są zwłaszcza teksty łacińskie (źródła liturgiczne), zebrane w starożytnych sakramentarzach, a także do tekstów tworzących szerszy kontekst inspiracyjny (źródła inspirujące), którymi w przypadku eucharystii są przede wszystkim teksty biblijne i patrystyczne. Omawiana metoda służy krytycznej analizie tekstu, ustala jego teologiczne akcenty i tzw. *Sitz im Leben*, oraz wskazuje na poczynione w jego wersji źródłowej zmiany redakcyjne¹⁷, jednak nie określa wzajemnej zależności poszczególnych jego elementów. Stąd też, aby wejść głębiej w całe teologiczne bogactwo tekstów liturgicznych, potrzebny jest jeszcze inny sposób podejścia do nich – zwłaszcza zastosowanie metody lingwistycznej¹⁸.

---

poprzez zaczerpnięcie z tych osiągnięć, które w tej dziedzinie zdobyły już nauki biblijne. Szczególnym inspiratorem okazał się opolski biblista, J. Czernski, który w opracowaniu pt. *Metody interpretacji Nowego Testamentu* (Opole 1997) przedstawił udaną próbę całościowego omówienia metod interpretacji ksiąg Nowego Testamentu (por. H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów...*, s. 232). Metody te, na nowo opracowane przez Janusza Czernskiego w publikacji zatytułowanej *Metodologia Nowego Testamentu* (Opole 2012), posłużą w przypadku naszego studium do interpretacji modlitw nad darami Adwentu.

¹⁶ Por. H.K. Berg, *Ein Wort wie Feuer. Wege lebendiger Bibelauslegung*, München–Stuttgart 1991, s. 41–44; J. Czernski, *Wpływ liturgii pierwotnego Kościoła na pisma Nowego Testamentu*, w: *Liturgia w klasztorach paulińskich w Polsce. Źródła i początki* („Musica Claromontana – Studia” 1), red. R. Pośpiech, Opole 2012, s. 15.

¹⁷ W przypadku niniejszej monografii, dedykowanej modlitwom nad darami Adwentu, ten rodzaj analizy obejmować będzie dwa punkty: A (tekst) i B (zagadnienia historyczno-literackie tekstu). Punkt A zapoznawać będzie z łacińską wersją modlitw nad darami, ich tłumaczeniem na język polski oraz aparatem krytycznym. W punkcie B zostaną wykazane źródła liturgiczne i adaptacja tekstów studiowanych modlitw, a także ich kontekst biblijno-patrystyczny.

¹⁸ Por. J. Czernski, *Metody interpretacji...*, s. 69; H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów...*, s. 232, 233

Metoda lingwistyczna (semiotyczna) należy do metod zwanych synchronicznymi, które – w przeciwieństwie do diachronicznych – traktują tekst jako spójną jednostkę literacką i prowadzą w kierunku odczytania jego sensu, bez wchodzenia w to, jak powstawał. Wiadomo, iż poszczególne elementy tekstu są ze sobą powiązane i wzajemnie od siebie zależne. Te powiązania i zależności decydują o powstaniu jednostki o określonej formie, która z kolei tworzy jedno ogniwo szerszego procesu komunikacji¹⁹. Synchroniczne badanie tekstu obejmuje następujące rodzaje analizy: syntaktyczną, semantyczną i pragmatyczną. Każdemu z tych rodzajów analizy zostanie poddana każda z 12 modlitw nad darami Adwentu. W związku z tym warto przybliżyć kilka esencjalnych informacji na ich temat.

Analiza syntaktyczna zajmuje się badaniem określonego tekstu od strony językowej, a więc bada relacje, jakie zachodzą między poszczególnymi elementami języka (znakami) występującymi w badanym tekście, oraz zasadami, na podstawie których elementy te zostały wprowadzone do tekstu. Gramatyka określa najogólniej syntaksę jako naukę o budowie zdań, a te z kolei można zdefiniować jako zamknięte segmenty wypowiedzi złożonych z wyrazów, zgodnie z regułami gramatycznymi²⁰. W zestaw środków, jakimi posługuje się analiza syntaktyczna, wchodzi: końcówki odmiany (fleksji), szyk wyrazów, przyimki, spójniki i partykuły. Analiza syntaktyczna bierze również pod uwagę zmiany czasów gramatycznych. Jej celem jest ustalenie struktury tekstu, zbadanie jego jedności, z wydzieleniem w nim mniejszych jednostek tematycznych²¹. Postępowanie drogą omawianej analizy obejmuje następujące działania metodyczne: sporządzenie inwentarza słów (leksykon badanego tekstu); określenie części mowy i form gramatycznych; zbadanie struktury zdań, które w przypadku niniejszego studium zostały usystematyzowane według zasad tzw. *ordo rectus*²², oraz sposobu ich łączenia; charakterystykę stylu; podział tekstu,

¹⁹ Por. W. Egger, *Methodenlehre zum Neuen Testament. Einführung in linguistische und historisch-kritische Methoden*, Freiburg–Basel–Wien 1987, s. 74.

²⁰ Zob. A. Okopień-Sławińska, *Zdanie*, w: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 586.

²¹ Por. W. Verburg, *Endzeit und Entschlafene. Syntaktisch-sigmatische, semantische und pragmatische Analyse von 1 Kor 15* („Forschung zur Bibel” 78), Würzburg 1996, s. 18.

²² Teksty modlitw nad darami Adwentu reprezentują w swej treści bardzo często tzw. *ordo permutatus* (szyk przestawiony), zastosowany dla uczynienia ich wymowy bardziej ekspresywną, przenikającą oraz wzbudzającą większe zainteresowanie. Nie brak w nich np. hiperbatów (rozdzielenie słów wchodzących w stałe związki wyrazowe), a przez staranny i precyzyjny dobór słów zapewniony im został odpowiedni rytm intonacyjny (kadencja), właściwy dla poezji rzymskiej (*cursus*). W niniejszym studium uznano za pozytywne

jako końcowy efekt tego etapu analizy lingwistycznej²³. Poczyniony w niniejszym studium podział modlitw nad darami Adwentu uwypukli zarówno ich strukturę syntaktyczną, jak i euchologijną. Struktura syntaktyczna przedstawiona zostanie w sposób nieco odbiegający od stosowanego w takich przypadkach zwykłego opisanie składowych jej członów i przybierze w niniejszym studium formę graficzną. Celem zdecydowania się na taką formę jest unaocznienie całego syntaktycznego bogactwa analizowanych tekstów, poprzez warstwowy układ tworzących je zdań oraz ich równoważników (przybierze to postać graficznego schematu), jakie wchodzą w skład poszczególnych modlitw nad darami. Ten rodzaj zapisu można by nazwać „stratygraficznym”. Zostaną w nim ułożone obok siebie, czyli na tej samej linii (w tej samej warstwie), zdania złożone współrzędnie. Zdania (warstwy) zaś złożone podrzędnie będą mieć układ stopniowy (jedna warstwa pod drugą). Poniżej prawego dolnego rogu poszczególnych ramek wskazana będzie główna myśl tekstu (tak się układa, to znaczy w ten sposób przebiega zasadnicza treść modlitw nad darami). Pod spodem ramki (z przesunięciem na lewo) wskazane będą wszelkie uzupełnienia, które w tekście odgrywają właściwą sobie rolę, wiele dopowiadając, niemniej jednak nie tworzą głównego trzonu modlitwy nad darami (bez nich dany tekst nie straciłby głównej myśli i sensu). Przy pomocy takiego graficznego zapisu zostanie zaprezentowana każda z analizowanych w tym studium modlitw. Ten stratygraficzny model prezentacji tekstu zostanie pod schematem rozpisany w formie matematycznej (łacińska nazwa pojedynczych zdań składowych, znak matematyczny „+” oraz nawiasy) i będzie mieć na celu zaznajomienie z nadrzędno-podrzedną zależnością zdań wyróżnianych w tekstach, które będą poddane analizie. Struktura euchologijna modlitw nad darami zostanie najpierw opisana, a następnie przedstawiona również za pomocą matematycznego wzoru, w którym litery symbolizować będą nazwy poszczególnych członów gatunkowych tekstu euchologijnego i będą ze sobą połączone za pomocą znaku matematycznego „+”.

Analiza semantyczna bada znaczenie poszczególnych znaków, a więc słów, zdań i całych tekstów, oraz szuka odpowiedzi na pytanie, co określony tekst chce wyrazić, jak należy rozumieć poszczególne zwroty i zdania

---

zastosowanie tzw. metody kontrastowej, czyli ułożenia pojedynczych zdań analizowanych od strony lingwistycznej tekstów Adwentu według szyku prostego, a więc według *ordo rectus*, który pozwala bardziej uświadomić sobie zastosowane w nich przemieszczenia.

²³ Por. H. Langkammer, *Metody lingwistyczne*, w: *Metodologia Nowego Testamentu*, red. tenże, Pelplin 1994 s. 249–252; J. Czernski, *Metody interpretacji...*, s. 125–131; H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów...*, s. 234, 235.

w nim występujące²⁴. Celem analizy semantycznej jest ustalenie znaczenia poszczególnych leksemów w zależności od kontekstu, w jakim występują. Słowa łączą się z kontekstem w dwojaki sposób: syntagmatycznie i paradygmatycznie. Syntagma (gr. *śintagma*) oznacza szereg następujących po sobie jednostek znaczeniowych w danym ciągu wypowiedzeniowym, które tworzą pewną całość²⁵. Wyrazy w związku syntagmatycznym są obok siebie zestawione szeregowo, to znaczy następują po sobie w kierunku horyzontalnym, jak w zdaniu. Łączą się ze sobą linearnie i dlatego syntagmę można inaczej nazwać kombinacją morfemów. W relacji syntagmatycznej poszczególne wyrazy są elementami niepowtarzalnymi. Paradygmat (gr. *paradeigma*) określa w językoznawstwie zespół powtarzających się równoległe form o określonej klasie wyrazów. Przez relacje paradygmatyczne rozumie się natomiast związki, jakie zachodzą między wyrazami, które na podstawie wspólnej cechy są do siebie podobne. Elementy paradygmatyczne są powtarzalne i pozwalają wydzielić w ciągu wypowiedzeniowym elementy niepowtarzalne, czyli syntagmatyczne²⁶. Występujące w tekście wyrazy (słowa) można zgrupować na podstawie pewnych wspólnych cech. Specyficzną charakterystyką semantyczną tekstu są opozycje, jakie zachodzą między jego elementami znaczeniowymi. Zestawienie ich pozwala odczytać wspólne cechy, które lingwistyka określa jako linie znaczeniowe, wynikające z opozycji²⁷.

Analiza pragmatyczna zajmuje się badaniem funkcji komunikatywnych tekstu, jako że jego zadaniem (podobnie jak języka mówionego) jest z natury rzeczy komunikacja. Tekst jest bowiem skierowany na odbiorcę, przekazuje mu zawsze jakąś treść. Pragmatyka, podobnie jak semantyka, zajmuje się ustalaniem sensu wypowiedzi, szczególnie zaś tych jego aspektów, jakich nie uwzględnia teoria semantyczna, oraz uchwyceniem – oprócz znaczenia słów – intencji danego tekstu, celem uwrażliwienia na jego dynamikę, w której zawiera się i wyraża celowość jego powstania²⁸. Znaczenie tekstu zależy bowiem nie tylko od jego konstrukcji syntaktycznej i semantycznego

---

²⁴ Por. J. Czernski, *Analiza lingwistyczna przypowieści o niemiłosiernym dłużniku (Mt 18,23-35)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1,2 (1993), s. 31; tenże, *Wpływ liturgii pierwotnego Kościoła...*, s. 16.

²⁵ Por. Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1970, s. 556.

²⁶ Por. tamże, s. 411, 412.

²⁷ Por. H. Langhammer, *Metody lingwistyczne...*, s. 252–263; J. Czernski, *Metody interpretacji...*, s. 131–138; tenże, *Metodologia...*, s. 74–82; H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów...*, s. 235–237.

²⁸ Por. J. Czernski, *Analiza lingwistyczna...*, s. 35.

bogactwa, ale też od jego wymowy pragmatycznej, czyli od intencji, jaką zamierzał wyrazić autor w konkretnych warunkach komunikowania się z interlokutorem. Wymowa pragmatyczna tekstu może posiadać wielorakie zabarwienie, a przez to spełniać różną funkcję: może mianowicie coś komunikować lub potwierdzać (funkcja informacyjna); może kogoś wzywać do decyzji lub przemiany (funkcja ekspresywna); może przenosić na kogoś innego emocje i przeżycia (funkcja emocjonalna)²⁹; może się czegoś domagać, o coś apelować (funkcja dyrektywna); może komunikować w danej sytuacji świadectwo (funkcja kontekstualna) lub sprzyjać nawiązaniu relacji (funkcja kontaktowa). Pragmatyka tekstu zaznacza swój horyzont tam, gdzie dochodzi do współpracy autora z czytelnikiem (mówiącego ze słuchającym). Z tego powodu żaden z tekstów nie jest nigdy definitywnie wykończony, zamknięty i przynależący tylko do historii. Specyfiką poznawanego tekstu jest jego zdolność do wzbudzania żywych reakcji w odbiorcy i konfrontowania ich z prawdziwymi zamiarami autora. Każdy tekst „mówi” językiem czasów sobie współczesnych, „wypowiada się” przy użyciu syntaktycznego i semantycznego oraz pragmatycznego bogactwa konkretnej kultury językowej³⁰. Autor wypowiada swoje wnętrze przy użyciu tego bogactwa, zapożyczając je dla wyrażenia siebie, własnych przekonań i myśli. Stąd prawdziwe znaczenie treści uzewnętrznia-

---

²⁹ Zbliżona do funkcji emocjonalnej tekstu jest jego funkcja retoryczna, która opiera się na następującej zasadzie: w przekazie tekstu należy się troszczyć nie tylko o to, aby słuchacz lub czytelnik zrozumiał przekazywaną mu treść, która powinna dotrzeć do jego sfery racjonalnej, ale też o to, aby zaczął działać, pobudzony tą treścią, która powinna dotrzeć do jego sfery uczuciowej. W trosce o staranność przemówień powstały nawet zasady wzorowego i skutecznego przemawiania, co z czasem doprowadziło do wyodrębnienia się osobnej dyscypliny – retoryki, a także figury retoryczne, które polegały na łączeniu dwóch lub więcej wyrazów według pewnych zasad, dla ożywienia i ozdobienia sposobu wyrażania myśli, przez odpowiednią obrazowość, nastrój i artyzm wypowiedzi. Por. A. Okopień-Sławińska, *Retoryka*, w: *Słownik terminów...*, s. 432, 433; też, *Figury retoryczne*, tamże, s. 141, 142. Figury retoryczne (stosowane przede wszystkim przez greckich i rzymskich mówców, za nimi zaś przez poetów i prozaików) znalazły zastosowanie również w tekstach liturgicznych i zostaną w ramach analizy pragmatycznej zasygnalizowane w studiowanych modlitwach nad darami.

³⁰ Stąd też przy analizie tekstu należy zachować taki sposób postępowania, aby ułatwić to ustalenie kontekstu sytuacyjnego, przez zwrócenie uwagi na tryb rozkazujący (forma rozkazująca najbardziej określa sposób myślenia i postępowania), zbadanie skali wartości, jaką przedstawia autor, i oceny postępowania osób przeanalizowanie dynamicznej funkcji tekstu, to znaczy wydobyć proponowanego modelu postępowania. Por. H. Langkammer, *Metody lingwistyczne...*, s. 264–268; J. Czernski, *Metody interpretacji...*, s. 138–141; tenże, *Metodologia...*, s. 82–85; H.J. Sobeczko, *Metody interpretacji tekstów...*, s. 237, 238.

nych za pomocą języka nie zawęża się nigdy do samych osób mówiących bądź piszących, lecz rozciąga się na cały kontekst, jaki towarzyszy powstaniu danego dzieła. Kontekstem tym są istniejące w danym momencie historycznym modele działania oraz wypowiedania się³¹.

W trzecim rozdziale monografii chodzi o syntezę, tj. o uporządkowanie w tematy teologiczne tego, co w rozdziale drugim – analitycznym – zostało „rozdrobnione”, niejako „rozłożone na czynniki pierwsze”, w celu umożliwienia wejścia w detale historyczno-krytyczne, gramatyczne, językowe (syntagmatyczno-semantyczne i pragmatyczne) oraz strukturalne każdej z dwunastu modlitw nad darami Adwentu. Już tamto analityczne spojrzenie na teksty zwróciło naszą uwagę na ich wymowną dynamikę. Dość bogate jest bowiem ich słownictwo, zróżnicowana jest także struktura oraz całe zaplecze retoryczne. Skoro tak się rzecz ma ze studiowanymi modlitwami od strony analitycznej, to spodziewanym faktem jest podobne bogactwo i dynamika od strony teologicznej. Zweryfikowaniu tego oczekiwania posłuży zastosowana w tym rozdziale metoda syntezy teologicznej, zwana systematyczno-teologiczną³², która – jak się spodziewamy – potwierdzi zasadę, że myśl teologiczna ukryta jest, niejako posiana w samych modlitwach – tj. przede wszystkim w ich treści, ale też w każdym detalu, poprzez który owa treść się przejawia, uzewnętrznia i dociera do naszej świadomości. Wspomniana metoda nie jest nowością w Kościele. Towarzyszy mu ona niemal od początków jego istnienia i sprawowania liturgii, przy istotnym dla niej zastosowaniu tekstów modlitw, jak też zróżnicowanych elementów i form obrzędowych. Przykładem na takie towarzyszenie Kościołowi od czasów patrystycznych są katechezy mistagogiczne Ojców Kościoła. Z łatwością można w nich rozpoznać swoistego rodzaju traktaty teologiczne (nie utożsamiające się oczywiście z systematycznym wykładem teologicznym), w których interesująca nas w tej monografii *lex credendi* nasycana była obficie treścią dopiero co przeżytej *lex orandi*. Cechami, które charakteryzowały taki rodzaj wcielanej przez Ojców w czyn teologii, były niepowtarzalna dynamika oraz głębia treściowa liturgii, czerpane z niej oraz wzmacniane elementami językowymi i retoryczno-perswazyjnymi. Sprawą typową dla takiej teologii dynamicznej było na pierwszym miejscu odwoływanie się do sprawowanej na bieżąco celebracji liturgicznej jako do faktu, który przemawia sam przez się – jeszcze przed teoretycznym zinterpretowaniem go i naświetleniem – jak też

---

³¹ Por. S. Wiedenhofer, *La Chiesa. Lineamenti fondamentali di ecclesiologia*, Cinisello Balsamo 1994, s. 54, 55.

³² Por. H.J. Sobeczko, *Z problematyki metodologicznej...*, s. 65.

motywuje wiarę, jakiej domagano się od neofitów i spodziewano się po nich w codziennym życiu³³.

Taki jest powód, dla którego podjęte zostało w opisywanym tu rozdziale monografii studium nad przesłaniem teologicznym modlitw na darami Adwentu, istotowo przynależących do sprawowanej przez Kościół liturgii, a więc stanowiących jeden z jej elementów składowych, przez który liturgia przemawia do nas. Dzięki tej treści modlitw nad darami m.in. jesteśmy zapoznawani z najbardziej podstawową teologią, tj. z tzw. teologią pierwszą (*theologia prima*), która w liturgii właśnie ma swe źródło poznawcze – nie w sensie spekulatywnym, ale przeżyciowo-egzystencjalnym. W liturgii bowiem sam Bóg wypowiada Słowo, które stało się Ciałem i zamieszkało wśród nas, by doprowadzić do pełni dzieło Ojca, upamiętniane-urzeczywistniane na obecnym etapie historii zbawienia we wspólnocie Kościoła. Spotkanie wierzących ze Słowem-Zbawicielem podczas liturgii daje im szansę nie tylko na poznanie Go umysłem, ale też na zanurzenie się w Jego misterium, a więc na jedyne w swoim rodzaju i niepowtarzalne doświadczenie Go po to, by się w Niego przemieniać. Takiego zbliżenia się do Chrystusa, przez Niego zaś do całej Trójcy Osób Boskich i sedna zbawczego misterium Boga nie daje żaden inny rodzaj poznania teologicznego. Na głos liturgii trzeba więc otwierać nie tylko słuch, by intelektem osiąść wiedzę, ale i serce, by stać się uczestnikiem wydarzenia zbawczego (nie zaś jedynie świadkiem spełnianego przez kapłana obrzędu liturgicznego), w które można wnikać dzięki teologicznej lekturze poszczególnych, nawet najdrobniejszych elementów składowych liturgii.

Tak nastawieni będziemy czytać i wsłuchiwać się w mowę jednego ze wspomnianych elementów liturgii Adwentu, tj. słowa zawartego w modlitwach nad darami tego okresu liturgicznego. Znajdziemy tam wiele treści poświadczających wiarę Kościoła w Trójcę Przenajświętszą: w Ojca (jako Ojca Jezusa i jako Pana), Syna (jako Syna Pańskiego, Chrystusa i Pana) i Ducha Świętego (jako Moc Bożą, źródło i zasadę uświęcenia), w misterium zbawcze (rozumiane i przeżywane jako *sacrum mysterium* Boga, który podmiotem jego realizacji uczynił Jezusa, a za sposób na wcielanie go w czyn obrał metodę *sacrum commercium*), w eschatologiczny wymiar życia ludzkiego (odbite w paradygmacie Adwentu utożsamia się z doświadczeniem napięcia między „już” i „jeszcze nie” zbawienia, zdobywa gwarancję na życie wieczne w Eucharystii – pamiętce zbawczej ofiary

---

³³ Por. C. Giraud, *Eucaristia per la Chiesa. Prospettive teologiche sull'eucaristia a partire dalla „lex orandi”* („Aloisiana” 22), Roma–Brescia 1989, s. 7; A. Żądło, *Eklesjologiczny wymiar kolekty Adwentu...*, s. 15.

i świętej uczcie posilającej na drogę do życia wiecznego) oraz w Kościół (jako lud zwołany przez Pana i oczekujący w nadziei na Jego chwalebne przyjście w dniu paruzji). Jak widać, wszystkie te zagadnienia przynależą do katalogu prawd wiary, jaką Kościół wyznaje, jaką w liturgii syntetyzuje i do przeżycia podaje, utwierdzając w niej swoich wyznawców. Baczniejszą uwagę zwróci na te kwestie podsumowanie, które zakończy trzeci rozdział studium.

***Lex orandi – lex credendi* in prayers over gifts in Advent
in the Missal of Paul VI
The hermeneutical-liturgical study
Summary**

A research carried out and presented in the study entitled as above wishes to reassure the conviction that the issue of mutual penetration of faith and liturgy belongs to the ever-relevant topics in the Church, regardless the fact that this truth was highlighted in the already distant tradition of the ancient adagium by Prosper of Aquitaine (*ut legem credendi lex statuat supplicandi*), that was referred primarily to liturgy: *lex orandi – lex credendi*. This Adagium, to the origin and the meaning of which the first chapter of this book is devoted to (*The origin and the meaning of „lex orandi – lex credendi”* adagium), wants to reflect in its wording and make us remember that „the law of prayer is the law of the faith”, and therefore that the prayer of the Church (liturgy) and her confessed and proclaimed faith are deeply intertwined realms: The Church pray as she believes, and at the same time believes what she prays. Prayer is a reflection, the echo of her faith. The faith is largely the fruit of the liturgy, which God uses to raise it in our hearts, to feed it and make it matured.

The Church, trusting in the promises and words of Christ, shapes her liturgy, chooses her rites and symbols, watches over the repertory of prayer formulas, so that all the elements of the liturgy reflect the faith professed and proclaimed in the world, motivate it, strengthen it and become the principle (*lex*) of confessing it firmly in everyday life. One example of this is the prayers over the gifts in Advent, which are the subject of this monograph study. There are twelve of them in the Missal of Paul VI and all of them are rooted in the tradition of the Church. None of them had been composed in the post-conciliar period of the Liturgical Reform (only one had been compiled from two fragments taken from different sacramentaries), although ten of them create an euchological body that is new in relation to the pre-conciliar one. The ten texts had been as it were resurrected, that is taken directly from liturgical codices, for they were not in the Missal of Pius V. To gain this knowledge the historical-critical method was applied in the second chapter of the monograph dedicated to analysis of the prayers over gifts of Advent (*Historical-critical and linguistic anal-*

ysis of the prayers over the gifts). Its main assumption is to go back to the sources, which in the case of the analysed euchological texts certify that the reason which gathered the Church to celebrate the liturgy had always been and still is the faith, whereas the prayers found in the said source are a precious record of this faith. They simply teach us today about the tradition of the Church, which in a given place and time lives by faith born in people's hearts caused by a personal encounter with Jesus, in the liturgy nourished and strengthened and confirmed by the texts of the prayers preserved in the ancient liturgical books. After the Vatican II the texts representing the Roman style returned to the liturgy (in one case it was the style of the Ambrosian tradition), which to a large extent enriched the topics that in many cases exhibit biblical and patristic inspiration. In the necessary cases the texts have been modified, changed in terms of their grammar and style. The changes had been made in line with the knowledge on classical languages and the teaching of the Church. Penetration of the structure of the prayers over the gifts was possible thanks to a linguistic approach, which facilitates recognition of the elements of their structure, naming them, analysing their topics and a pragmatic meaning. Such the analysis of the structure of the studied prayers of Advent, of their syntactic, semantic and pragmatic riches had not been the aim in itself, but was meant to facilitate a better understanding of the way of praying of the community of the faith at the end of the rites of preparation of gifts during an Eucharist celebrated during Advent, the mode of expressing emotions, feelings and thoughts, desires and needs in the context of the celebration, which for Christians constitutes *culmen et fons* of their entire life and operations in this world (compare: SC 10).

Everything that had been presented in the first and particularly the second chapter of the book was designed by the author to lay down a solid foundation for construction of a liturgical theology, which in turn had been presented in the third chapter entitled *Theological meaning of the prayer over the gifts in Advent*. This part was meant to present the message, the core of which is hidden in the analysed prayers like in a womb, from which it is to be delivered and theologically presented on the basis of a detailed analysis of their content. The message inscribed in the content of the analysed prayers with respect to the articles of the faith is very much about the fact that the liturgy (*lex orandi*) constitutes a natural environment of the faith (*lex credendi*). It means, that the liturgy assumes the faith among its participants, it is its manifestation, but also its reinforcement, the reason of its growth and maturation, the factor thanks to which a celebration of the liturgy in the community of the Church is possible and thanks to which

the seed of the faith is planted by God in the hearts of men and becomes rooted in the soil of God's life, thanks to which the faithful get reinforced in God's redemptive mystery. The liturgy preserves the basic articles of the faith (dogmas) that are expressed in a synthetic way in the language of prayer, which are in turn ripped and included in the tradition of the Church. One of the articles of the faith that can be found in the analysed prayers touches upon the very peak of the hierarchy of dogmas, since it refers to the truth concerning the Holy Trinity: the truth about the Father of Jesus Christ and full of forgiving love Lord of the universe; the Son of God, who for us became Messiah (Christ) and is our Lord; the Holy Spirit, who in the prayers over gifts manifests himself in the picture of God's Power and the source and the principle of sanctification.

The liturgy is not a lecture on the theology of the Holy Trinity. It is not a speculative discourse on the mystery of God in the Three Persons, but rather it is the event, that makes both the Father, the Son and the Holy Spirit truly present in the community of the faith, for sanctification of men and the world. Awareness of this fact makes participants of the liturgy sensitive to something highly important, namely that maturity of a man of the faith is not measured solely by his knowledge of God, his ability to get to know Him in his mind, but experiencing Him in one's heart. This experience of the living God, experiencing Him in one's life and the event of God's mystery that calls to a man in his conscience (*theologia prima*) is to shape every participant of the liturgy's life, that is to shape the mode of being in the world, which is a Christian spirituality, and evoke all sorts of reflection and point at possible ways of its development (*theologia secunda*). Therefore the liturgy is regarded as a special *locus theologicus*, since everyone, who believes and wants to learn about the mystery of God can not stop at creating notions concerning God and look for the ways of a personal contact with Him – through prayer-liturgy. The primal issue in life of believers is experience of God in prayer-liturgy, for to believe in God means first and most of all to praise Him, and to praise means to believe in Him. This is the reason of the saying that theology begins in the prayer, which in a sense is the home of theology.

Apart from the said theology of the Holy Trinity three other theological aspects had been analysed on the basis of the prayers over the gifts that touch upon the articles proclaimed by the Church by her unbreakable faith and experiencing in the liturgy of Advent – a particular paradigm of the entire life of the faithful. The studied euchology made us pause over the basic pillar of the Christian faith, that is the truth concerning salvation carried out by God in the world thanks to the mission of Jesus (*soteriology*),

who came „to the world [...] so that whoever believes in him [...] have eternal life” (John 3.16). The work done by Him by the will of the Father is called in the analysed texts *sacrum mysterium*. He is depicted as the subject of its implementation, that is *Redemptor*, whereas the method applied by God to implement the mystery is the holy exchange (*sacrum commercium*), since the core of the salutary work was and thanks to the liturgy still is the fact, that God washes the shame of sin away from us (compare: Luke 1.25), and in return dresses us up in the grace of God’s children (compare: 1 John 3.1).

The benefit of salvation does not concern in the first place our earthly life, but covers life in its full dimension, that is eternity, which makes us sensitive to the fact, that our life is as such marked by the will of God the Creator and the Saviour with the eschatological dimension. This issue is expressed clearly in the prayers over the gifts in Advent, focusing attention of the liturgy’s participants on the eschatological issue of their destination, that is the calling to the eternal life. Therefore the message of the prayers reminds us about characteristics of the earthly life of Christians being full of a tension between „already” („now we are children of God” – 1 John 3.2) and „not yet” („what we will be has not yet been made known” – 1 John 3.2) of Salvation. This message points also at the Eucharist, which, being the token of the redemptive sacrifice and the feast, is for the faithful the guarantee of the eternal life and the food that gives strength for the road that leads to this life in an effective way.

Participants of the Advent liturgy receive a clear message from the analysed texts concerning the need to meditate upon the nature of the Church (ecclesiology) to be her firm member. It is in Advent that one realises every year that beyond any doubt the Church is the people called upon by God himself (*Ecclesia*), who continues the story of God’s choice initiated in line with the salvic plan in the Old Testament and approaching its fullness at the current state of the holy history, which is to be revealed on the day of the second coming of Christ, although already now it brings the faithful hope for His glorious coming that will open for us the fullness of the eternal life.

The author of „*Lex orandi – lex credendi*” in *prayers over the gifts in Advent in the Missal of Paul VI. The hermeneutical-liturgical study* hopes, that to a certain extent the work will be complementary to the already published Polish papers devoted to eucharological texts assigned in the Missal of Paul VI to Advent and contribute to development of the liturgical theology thanks to the presented richness included in the prayers over gifts for Advent analysed in terms of their belonging to the biblical-patristic Tra-

dition of the Church (analysed thanks to the historical-critical approach), their literary art (the linguistic approach) and the theological message presented thanks to the theological synthesis approach, also called the semantic-theological approach.

This monograph does not present exhaustively all the topics that might have been drawn from the prayers in question and analysed. Our research was focused on the articles of the faith (*lex credendi*) confessed by the people of God and expressed as the community in the prayers over the gifts in Advent (*lex orandi*). Another topic that might have been extracted and theologically analysed is the issue of the connection between the liturgy and life, for it is the liturgy from which we should take strength to lead the life of a Christian testimony given in the historical and cultural context of the world (*lex vivendi*).

English translation by Michał Nolywajka

Spis treści

WSTĘP.....	5
------------	---

Rozdział pierwszy

Geneza i wymowa adagium <i>lex orandi – lex credendi</i>	19
Inspiracje liturgiczne dla powstania adagium <i>lex orandi – lex credendi</i>	21
Inspiracje biblijne dla powstania adagium <i>lex orandi – lex credendi</i>	28
Inspiracje patrystyczne dla Prospera w precyzowaniu tezy o normatywnym charakterze <i>lex orandi</i>	32
Adagium <i>lex orandi – lex credendi</i> w jego historycznym rozwoju	37
Interdependencja <i>lex orandi</i> i <i>lex credendi</i>	48
Liturgia uprzywilejowanym <i>locus theologicus</i>	53
Podsumowanie	64

Rozdział drugi

Analiza historyczno-krytyczna i lingwistyczna modlitw nad darami

Adwentu	67
Modlitwy nad darami serii weroneńskiej	74
Niedziela pierwszego tygodnia.....	76
Niedziela trzeciego tygodnia	80
19 grudnia	84
20 grudnia	89
21 grudnia	92
22 grudnia	98
Modlitwy nad darami serii gelazjańskiej.....	104
Niedziela drugiego tygodnia	106
17 grudnia	110
23 grudnia	114
Modlitwa nad darami serii gregoriańskiej „mieszanej”	120
24 grudnia (<i>ad Missam matutinam</i>)	121
Modlitwa nad darami serii ambrozjańskiej.....	127
Niedziela czwartego tygodnia	128

Modlitwa nad darami serii mieszanej	133
18 grudnia	133
Podsumowanie	141

Rozdział trzeci

Teologiczne treści modlitw nad darami Adwentu	149
Trynitologia w modlitwach nad darami Adwentu	151
Obraz Boga Ojca	153
Bóg jako Ojciec Jezusa Chrystusa	154
Bóg jako <i>Dominus</i>	157
Obraz Jezusa	165
Jezus jako <i>Filius Domini</i>	166
Jezus jako <i>Christus</i>	170
Jezus jako <i>Dominus</i>	173
Obraz Ducha Świętego	176
Duch Święty w obrazie Mocy Bożej	176
Duch Święty źródłem i zasadą uświęcenia w liturgii	179
Soteriologia w modlitwach nad darami Adwentu	185
Dzieło zbawcze to <i>sacrum mysterium</i> Boga	185
Jezus <i>Redemptor</i> – podmiotem realizacji dzieła zbawczego	189
<i>Sacrum commercium</i> – sposobem Boga i Kościoła na urzeczywistnianie dzieła zbawczego	193
Eschatologia w modlitwach nad darami Adwentu	199
Życie chrześcijan odbite w paradygmacie Adwentu – to czas doświadczania napięcia pomiędzy „już” i „jeszcze nie” zbawienia ...	199
Eucharystia jako pamiątka zbawczej ofiary i święta uczta – gwarantem życia wiecznego i pokarmem na drogę do niego prowadzącą	206
Eklezjologia w modlitwach nad darami Adwentu	211
Kościół ludem zwołanym przez Pana – <i>Ecclesia</i>	212
Kościół ludem oczekującym w nadziei na przyjście Pana	216
Podsumowanie	221
ZAKOŃCZENIE	223
BIBLIOGRAFIA	231
SKRÓTY	253
SUMMARY	257

Table of contents

INTRODUCTION	5
Chapter one	
The origin and the meaning of <i>lex orandi – lex credendi</i> adagium	19
Liturgical inspirations of <i>lex orandi – lex credendi</i> adagium	21
Biblical inspirations of <i>lex orandi – lex credendi</i> adagium	28
Patristic inspirations for Prospero in formulating the thesis on a normative character of <i>lex orandi</i>	32
<i>Lex orandi – lex credendi</i> adagium in its historical development	37
Interdependency of <i>lex orandi</i> and <i>lex credendi</i>	48
The liturgy as the privileged <i>locus theologicus</i>	53
Summary	64
Chapter two	
The historical-critical and linguistic analysis of the prayers over the gifts of Advent	67
The prayers over the gifts of the Verona series	74
Sunday of the first week.	76
Sunday of the third week	80
19 December	84
20 December	89
21 December	92
22 December	98
The prayers over the gifts of the Gelasian series.....	104
Sunday of the second week.	106
17 December	110
23 December	114
The prayer over the gifts of the Gregorian „mixed” series.....	120
24 December (<i>ad Missam matutinam</i>)	121
The prayer over the gifts of the Ambrosian series	127
Sunday of the fourth week	128

The prayer over the gifts of the mixed series.....	133
18 December	133
Summary	141

Chapter three

Theological content of the prayers over the gifts of Advent.....	149
Trynology in the prayers over the gifts of Advent.....	151
The image of God the Father	153
God as the Father of Jesus Christ.....	154
God as <i>Dominus</i>	157
The image of Jesus.....	165
Jesus as <i>Filius Domini</i>	166
Jesus as <i>Christus</i>	170
Jesus as <i>Dominus</i>	173
The image of the Holy Spirit.....	176
The Holy Spirit in the image of the Power of God	176
The Holy Spirit as the source and the reason of sanctification in the liturgy	179
Soteriology in the prayers over the gifts of Advent	185
Salutary work is God's <i>sacrum mysterium</i>	185
Jesus <i>Redemptor</i> – the subject of implementation of the salutary work.....	189
<i>Sacrum commercium</i> – the way of God and the Church to make the salutary work effective	193
Eschatology in the prayers over the gifts of Advent	199
Life of Christians reflected in the paradigm of Advent – time of experiencing the tension between the „already” and „not yet” of Salvation.....	199
Eucharist as the token of the salutary sacrifice and the holy feast – the guarantee of the eternal life and the food on the way to this life	206
Ecclesiology in the prayers over the gifts of Advent.	211
The Church as the people summoned by the Lord – <i>Ecclesia</i>	212
The Church as the people waiting in hope for the second coming of the Lord.....	216
Summary	221
CONCLUSION.....	223
BIBLIOGRAPHY	231
ABBREVIATIONS	253
SUMMARY	257